

Aile Eğitim Programları ve Etkililiği: Dünyada Neler Uygulanıyor?

Fatma Tezel Şahin¹, F. Nilgün Cevher Kalburan²

Özet

Okulöncesi eğitimin kalitesi, çocuğun eğitimine ailelerin de katılması ile artırılabilir. Çocuğu tanımak ve eğitiminde yeni stratejiler geliştirmek, gelişimini desteklemek için aile ile okulun birlikte çalışması gerekir. Ayrıca, okulda verilen eğitimin, okul dışındaki hayatta da sürdürülmesi, eğitimin kalıcılığını arttıracığı için, aileyle işbirliği içinde hareket etme; çocuğun gelişiminde, ailenin üzerine düşen görevleri bilmesi ve yerine getirmesi önem taşımaktadır. Bu düşünceden hareketle, bu çalışmada, yurt dışında uygulanan farklı aile eğitim programlarının etkililiğini ortaya koymaya çalışan araştırmaları inceleyip bir araya toplayarak ilgili literatüre katkıda bulunmak amaçlanmış ve konu ile ilgili son yıllarda yapılan araştırmaların bir kısmı özetlenmiştir. Aile eğitimi ile ilgili çalışan araştırmacılara ve uygulayıcılara ışık tutacağı düşünülen bu çalışma bir derleme çalışmasıdır. Bu çalışmanın ışığında, ülkemizde de ailelerin eğitim ihtiyaçlarının karşılanması ve çocuğun eğitiminde ailelerin de desteklenmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Aile Eğitimi, Aile Katılımı, Erken Çocukluk Eğitimi.

Parent Education Programs and Their Effectiveness: What Type of Programs are Implemented in the World?

Abstract

The quality of early childhood education is increased by involvement of family in the education of child. It is required the cooperation of the school and parents to identify the child to improve new strategies in her/his education and encourage her/his development. Moreover to carry on the school education in daily life enhances stability of school education. Therefore, studying with family is important as parents to accept the responsibility for their children. From this point of view, in this study, it is aimed to contribute to the relevant literature by examining the studies that focus on exposing and gathering the effectiveness of the parent education programs which are used in abroad. This study that is thought to illustrate the researchers studying parent education is a collect study. In the light of this study, supporting parents about the education of child are suggested.

Keywords: Parent Education, Parent Involvement, Early Childhood Education.

¹ Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Çocuk Gelişimi Eğitimi Bölümü, Ankara. E-posta: tsahin@gazi.edu.tr

² Arş. Gör. Uzm. Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Çocuk Gelişimi Eğitimi Bölümü, Ankara. E-posta: ncevher@gazi.edu.tr

Giriş

Çocuk ilk eğitimini ailede alır. Çocuğun kişilik gelişiminde, olumlu davranış kazanımında, ruhsal ve fiziksel yönden sağlıklı, kendi kendine yetebilen, kendine ve yaşadığı dünyaya faydalı bir birey olarak yetişmesinde ailenin rolü önemlidir. Hızla gelişen dünyamızda, bilim ve teknolojideki gelişmelerle, toplumların aile ve çocuğa bakış açısı değişmektedir. Ailelerin, çocuk yetiştirme konusunda geleneksel tutumlardan uzaklaşması gerektiği görüşü tartışmasız bir şekilde kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra, aileler de çocuklarını tanıma, çocuklarının gelişimini destekleme ve anne-babalıkla ilgili olumlu duygular geliştirme konusunda daha çok yardıma gereksinim duymaktadırlar.

Son yıllarda, dünyada, aile eğitiminin önemi daha çok anlaşılmış ve bununla ilgili yapılan çalışmalara ağırlık vermeye başlanmıştır. Çeşitli kuruluşlar tarafından, çocuk gelişimi, eğitimi, olumsuz davranışların giderilmesi, ailenin çocuk yetiştirme ile ilgili bilinçlendirilmesi, çocuğa karşı olumlu tutum geliştirmesi gibi konularda ailelere yönelik planlı ve sistemli bir şekilde programlar düzenlenmektedir.

Anne-babalık sürecinde ailelerin ilgi ve gereksinimlerini belirleyerek onlara bu yönde etkili eğitim programları sunmak için, dünyada gerçekleştirilen aile eğitimi ile ilgili çalışmaların ve sonuçlarının dikkatle incelenmesi ve tartışılmasının önemli bir rolü olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada, yurt dışında uygulanan farklı aile eğitimi programlarının etkililiğini ortaya koymaya çalışan araştırmalar incelenmiş ve bir kısmı özetlenmiştir. Özetlenen araştırmalar, 2000-2007 yıllarını kapsamaktadır. 2000-2004 ve 2005-2007 yılları arasında yapılan araştırmalar olarak sunulan toplam 21 araştırma, yıl sırasına göre, amaç, örneklem, programın içeriği ve uygulandığı yöntem ve sonuçlar üzerinde odaklanılarak sunulmuştur.

2000-2005 Yılları Arasında Yapılan Araştırmalar

Jacobson ve Engelbrecht (2000) Kuzey Teksas'ta yaşayan ailelerin ve okulöncesi çocuklarının eğitim ile ilgili gereksinimleri, deneyimleri ve öğrenme yollarını belirlemek; bir ihtiyaç değerlendirme süreci ortaya koyup küçük çocuğu olan ailelere yönelik eğitim planlamak amacıyla bir çalışma yapmışlardır.

Çalışmaya Kuzey Teksas'ta 0-5 yaş grubu çocuğa sahip 740 aile katılmıştır. Ailelerden alınacak bilgilere bağlı olarak bir program geliştirmek amacıyla "İhtiyaç Değerlendirme Anketi" geliştirilmiştir.

Bu çalışmada, küçük çocuğu olan ailelerin aile eğitimine olan ilgilerinin ve öğrenme yollarının benzer olduğu ortaya çıkmıştır. Sonuçlar ailelerin anne-babalık ile ilgili öğrenme için tercih ettikleri yol açısından ve belli konularda algıladıkları ilgi ve ihtiyaçları açısından üniversite mezunu olup olmamanın anlamlı bir farkı olmadığını göstermiştir. İki grup arasında anne-babalık bilgisi ve anne-babalıkla ilgili öğrenme stratejileri ve tercih ettikleri aile eğitim metotları ve anne-babalık konularına ilgileri ile ilgili yardım alma durumları açısından fark bulunmuştur. Üniversite mezunu olmayan ailelerin öğretmenler ve ailelerle deneyiminin, üniversite mezunu olan ailelerden daha yüksek olduğu saptanmıştır. Üniversite

mezunu ailelerin bilgiyi yazılı materyallerden edindikleri fakat üniversite mezunu olmayan ailelerin öğretmen ve aile üyeleriyle bilgi paylaşımına daha çok gereksinim duydukları belirlenmiştir. Ayrıca ailelerin ilgisini aile veya kendilerine ilişkin konulardan daha çok çocuk merkezli konuların çektiği belirlenmiştir.

Nicholson ve diğerleri (2002) araştırmalarında küçük çocuklara sahip düşük gelirli aileler için geliştirilen psiko-eğitimsel anne-baba programının etkililiğini belirlemişlerdir. Programa 1-5 yaş çocuğa sahip 23 anne, 1 baba ve 2 büyük anneden oluşan toplam 26 ebeveyn katılmıştır. Ailelerin tümüyle 10 hafta, bireysel veya çok küçük gruplar halinde görüşülmüştür.

Bu çalışmada, anne babaların, çocuklarına karşı davranışları “Parent Behavior Checklist” (PBC ; Ebeveyn Davranış Kontrol Listesi) (Fox, 1994) ile, stres düzeyleri “Parenting Stres Index- Short Form” (PSI-SF; Anne-Baba Stres Envanteri-Kısa Form) (Abidin, 1995) ile; öfke kontrol düzeyleri “Brief Anger-Aggression Questionnaire” (BAAQ; Kısa Öfke-Saldırı Anketi) (Vitaliano ve Chan, 1987) ile; çocukların davranış problemleri “Behavior Screening Questionnaire” (BSQ; Davranış Tarama Anketi) (Richman ve Graham, 1971); “Eyberg Child Behavior Inventory” (ECBI; Eyberg Çocuk Davranışı Envanteri) (Eyberg ve Ross, 1978) ve “Pediatric Symptom Checklist” (PSC; Pediatrik Semptom Kontrol Listesi) (Murphy ve Jellinek, 1988) ile belirlenmiş, ayrıca gözlem metodu da kullanılmıştır.

Psiko-eğitimsel anne-baba programı özellikle 1-5 yaş çocuklara sahip anne-babaların çocuk yetiştirme ile ilgili ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla düzenlenmiştir (Fox ve Fox, 1992). Bu program anne-babaların olumsuz çocuk yetiştirme tutumlarını önleyici bir programdır ve eğitim felsefesi, ailenin var olan güçlerini ortaya çıkarmaya dayalıdır. Program 4 ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, küçük çocukların anne-babalarının düşünce ve duygularını nasıl etkilediği üzerinde durulmaktadır. Bilişsel-davranışsal teoriye göre yapılandırılmış bu bölümde ailelere “kırmızı ışık: dur!”, “sarı ışık: düşün!” ve “yeşil ışık: davranış sergile” yöntemi uygulanmaktadır. Evde yapılan pratiklerle aileler öfke kontrolü kazanmakta ve diğer bölüme geçmeye hazır olmaktadır. İkinci bölüm, ailelerin çocukları ile ilgili gelişimsel beklentilerine odaklanmaktadır. Bu bölümde ailelere çocuk gelişimi ile ilgili bilgi kazandırılmakta; “dur ve düşün” yöntemi kullanılmaktadır. Bu bölümde başarılı olduktan sonra, diğer bölüme geçilmektedir. Üçüncü ve dördüncü bölüm, ailelerin çocuklarını nasıl yanıtlayacaklarına (yeşil ışık) odaklanmaktadır. Bu aşamada, olumlu anne-babalık ve disiplin stratejileri, olumsuz davranışların engellenmesi ve benlik saygısının yükseltilmesi yer almaktadır. Dördüncü bölüm, özellikle disipline odaklanmıştır. Aileler, çocukların problem davranışlarına karşı ne yapmaları gerektiğini öğrenirler, davranış stratejileri kazanırlar. Elde edilen bulgulara göre, programa katılan ailelerin, kontrol grubuna oranla, sözel ve bedensel cezalandırma, öfke ve stres düzeylerinde anlamlı bir azalma gözlenmiş ve daha az çocukta davranış problemleri saptanmıştır.

Bir diğer çalışma Ritter (2003) tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı, Active Parenting Today (Popkin, 1993) programına bağlı Adleryan ebeveyn

çalışma grubuna katılan annelerin değer algılarını belirlemektir. Çalışmanın örneklemini 7 anne oluşturmaktadır.

Adleryan ebeveyn çalışma grubu 6 hafta sürmektedir. Grup içeriğinde annelerin çocuklarıyla oynarken kullanabileceği teknikler yer almaktadır. Programda bireysel görüşmeler, anonim hikayeler, dokümanlar ve grupla görüşme yöntemleri kullanılmaktadır. Program, Active Parenting Today programının etkililiğini anlamaya yardımcı olmamakta; bunun yerine, annelerin katıldıkları grup çalışmasını kendileri için yararlı ve kullanışlı bulup bulmadıklarını belirlemektedir. Sonuç olarak, program gruba olumlu deneyimler kazandırmıştır. Grup içinde annelerin birbirleriyle paylaşımları, grubun yararlı bir etkisi olarak görülmüştür. Anneler, yeni beceriler kazandıklarını belirtmişlerdir.

Gunderson'un (2004) yaptığı araştırmanın amacı, okulöncesi çocuklarına sahip aileler için düzenlenen aile eğitimi ve stres yönetimi eğitiminin etkilerini belirlemek ve 2 farklı anne-baba grubu üzerindeki etkilerini saptamaktır. Programa 7 anne ve 5 baba katılmıştır.

Ailelere, "Disruptive Behavior Disorders Rating Scale-Parent Form" (DBDRS; Yıkıcı Davranış Bozukluğu Ölçeği-Aile Formu) (DuPaul ve diğ., 1998), "Child Behavior Checklist" (CBCL; Çocuk Davranış Kontrol Listesi), "Parenting Stress Index" (PSI; Anne-Baba Stres Ölçeği) (Abidin, 1995), "The Parenting Sense of Competence Scale" (PSOC; Anne Baba Yeterlilik Duygusu Ölçeği) (Johnston ve Mash, 1989) ve "Marlowe-Crowne Social Desirability Scale (MCSDS; Marlowe-Crowne Sosyal Arzu Edilebilirlik Ölçeği) (Crowne ve Marlowe, 1960) uygulanmıştır. Ayrıca programın çocukların davranışları üzerine etkisini belirlemek amacıyla çocukların öğretmenlerine "Disruptive Behavior Disorders Rating Scale-Teacher Form" (DBDRS; Yıkıcı Davranış Bozukluğu Ölçeği-Öğretmen Formu) (DuPaul ve diğ., 1998), ve "The Preschool and Kindergarten Behavior Scale" (PKBS; Okulöncesi Davranış Ölçeği) (Merrell, 1994) uygulanmıştır. Ölçeklerin tümü, ön test-son test şeklinde uygulanmıştır.

Aile eğitimi 7 hafta, stres yönetimi eğitimi de 4 hafta sürmüştür; ailelerin yarısı önce aile eğitimi, sonra stres yönetimi eğitimi almış; diğer yarısı da önce stres yönetimi eğitimi, sonra aile eğitimi almıştır. Çalışma sonunda aile eğitimi programının çocukların olumlu davranışlarını geliştirmeye ve anne-babanın çocuk temelli stresini azaltmaya katkısı olduğu; stres yönetimi programının ise anne-baba temelli stresi azaltmaya katkısı olduğu belirlenmiştir. Ayrıca ailelerin, eğitimlerden sonra kendilerini birer anne-baba olarak daha yeterli hissettikleri ve programda önce stres yönetimi eğitimi alan ailelerin, diğerlerine göre kendilerini daha mutlu hissettikleri görülmüştür.

Cheng'in (2004) yaptığı çalışmada DTBY (Dare To Be You) programının değerlendirilmesi ve programının ailelerin çocuklarına fiziksel ceza uygulaması; stres yönetimi; anne-babalık sorumluluklarıyla ilgili memnuniyeti; hedef alınan çocukların gelişimi ve sosyal becerileri açısından yeterliliğinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Programa 3-5 yaş çocuklarının anne-babaları, büyük anneleri veya bakıcılarından oluşan 30 aile katılmıştır. Katılımcılar farklı dilleri konuştukları için, program çok-dilli eğitimciler tarafından yürütülmüştür.

Çalışmada deney ve kontrol gruplarına ön-test, son test ve 1 yıl sonra yeniden test uygulanmıştır. Ön test-son test olarak; “Parent Child Relationship Inventory” (PCRI; Aile Çocuk İlişkisi Envanteri) (Gerard, 1994); “Self Perception of Parental Role Instrument” (Anne-Babalık Rolüne İlişkin Benlik Algısı Ölçeği) (MacPhee ve Fritz, 1995); “Child Rearing Practices” (Çocuk Bakımı Uygulamaları) (MacPhee ve Fritz, 1995); “Social Skills Scale” (Sosyal Beceriler Ölçeği) (MacPhee ve Fritz, 1995); “Child Behavior Checklist” “Çocuk Davranış Kontrol Listesi” (Achenbach ve Edelbrock, 1988); “Beck Depression Inventory” (Beck Depresyon Envanteri) (Beck ve Ster, 1993) ve “Moos Family Environment Scale” (Moos Aile Çevresi Ölçeği) (Moos ve diğ., 1974) kullanılmıştır.

Program öncesinde, ailelere, çocuklarıyla birlikte bir oryantasyon toplantısı yapılmıştır. Eğitimden önce, ailelere ölçekler uygulanmış ve sonra kontrol ve deney grubu olmak üzere 2’ye ayrılmışlardır. Bir grup eğitimci, ailelerin çocuklarıyla ayrı bir sınıfta çalışırken, bir grup eğitimci de ailelere DTBY programını uygulamıştır. 30 saatlik 12 oturumdan oluşan 1 yıllık programda etkili çocuk yönetimi, iletişim ve problem çözme becerilerine yönelik dersler ve workshop’lar uygulanmıştır. Programın, anne-babalık becerilerini geliştirdiği belirlenmiştir. Program sonunda cezalandırma, stres yönetimi, anne-babalık memnuniyeti ve sosyal becerilerde, deney ve kontrol grubu arasında olumlu yönde fark bulunmuştur.

Bir diğer araştırma Tuijl ve Leseman (2004) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada son zamanlarda geliştirilen, risk altındaki 4-6 yaş çocukları için anne-çocuk etkileşimini güçlendirmeye dayalı bir ev merkezli müdahale programı olan Opstap Opnieuw’ un (OO) bilişsel ve dil gelişimine etkileri incelenmiştir. Çalışmaya Hollanda’da yaşayan 30 Türk aile katılmıştır. Katılımcıların 13’ü kontrol grubu, 17’si eğitim grubu olarak alınmıştır.

Ön test ve son test şeklinde, IQ testi olarak “Revised Amsterdam Child Intelligence Test” (RAKIT; Amsterdam Çocuk Zeka Testi) (Bleichrodt ve diğ., 1984); sözcük dağarcığı için de “The Diagnostic Test of Bilingual Development” (DTT; Tanılayıcı Çok Dilli Gelişim Testi) (Verhoeven ve diğ., 1995) kullanılmıştır. Son testte, ek olarak, okulöncesi sınıflarına göre düzenlenmiş, logo-matematiksel kavramları içeren (ebat, sayı, sıralama gibi) “Test of Cognitive Pre-Mathematical Skill” (Bilişsel Matematik Öncesi Beceri Testi) (Kuyk, 1996) kullanılmıştır. Anne-çocuk iletişim kalitesine yönelik ölçümler de gözlem yoluyla yapılmıştır. Bu gözlemlerde daha çok işbirlikçi iletişim davranışları üzerinde yoğunlaşmıştır.

OO, Hollanda Hükümeti tarafından, 4-5 yaş çocuklarına sahip çok dilli göçmen aileler için düzenlenmiş bir programdır. Bu program İsrail HIPPIY (Lombard, 1981), (Okulöncesi Çocukları İçin Evde Eğitim Programı) programının Hollanda versiyonudur. Programın amacı, çocukların bilişsel ve dil becerilerini desteklemek için anne-çocuk iletişiminin bilişsel ve sosyal-duygusal yönden kalitesini güçlendirmektir. Program, ayrıca, semantik (anlambilim) ve logo-matematiksel

kavram bilgisi, problem çözme becerisi, okuma-yazma, kelime hazinesi ve metin anlama becerisini geliştirmeye yöneliktir.

Programın temelini, anne ve çocuğun evde uygulayacağı oyunla eğitim etkinliklerinden oluşan yapılandırılmış bir plan oluşturmaktadır. Etkinlikler 2 yıllık bir süre için, giderek karmaşık ve daha çok çaba gerektiren bir şekilde düzenlenmiştir. Yapılacak etkinlikler, annelere haftalık çalışma tablosunda açık bir dille ifade edilerek resimlerle gösterilmiştir. Hikayeler ve şarkılar da, annelere, ses kayıtlarından dinletilmiştir. Program haftanın 5 günü gerçekleştirilen ev ziyaretleriyle uygulanmıştır. Elde edilen verilere göre, programın anne-çocuk iletişimini güçlendirdiği, anne-çocuk iletişiminin de çocukların bilişsel ve dil gelişimlerinde etkili olduğu belirlenmiştir.

Bushfield (2004) tarafından yapılan karma metotlu araştırmada, cezaevindeki babalara uygulanan kısa süreli anne-baba eğitim programının etkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma verileri, “Multi-Dimensional Scale of Percieved Social Support” (MDSPSS; Sosyal Destek Algısına Yönelik Çok Yönlü Ölçek) (Zimmet ve diğ., 1988); “Parent-Child Relationship Survey” (PCRS; Ebeveyn-Çocuk İletişim Anketi) (Fine ve diğ., 1983); “Bushfield Responsible Father Questionnaire” (BRFQ; Bushfield Sorumlu Baba Anketi) (Bushfield, 2000) kullanılarak ve bireysel görüşmeler ile elde edilmiştir.

Cezaevindeki babalar 30 günlük bir eğitime alınmıştır. Bu kısa deneysel çalışma, bireysel görüşmelerle desteklenmiştir. Sonuçlar, babaların bedensel ve sözel cezalandırma ile ilgili bilgi ve tutumlarının anlamlı bir şekilde değiştiğini göstermiştir. Ayrıca, babaların ideal babalık rolüne ilişkin tutumlarının olumlu yönde değiştiği ortaya çıkmıştır.

Naik-Polan’ın (2004) yaptığı araştırmada, risk altındaki ailelere yönelik aile-çocuk iletişimini hedef alan “Aile-Çocuk İletişim Terapisi” (Eyberg, 1988) programının taşınabilirliğini belirlemek amaçlanmıştır. Program, çocuğunun davranış problemleri veya kendilerinin çocuğa karşı davranış problemlerinden şikayet eden düşük gelirlili 4 anneye uygulanmıştır. Annelerin yaş ortalaması 25, ortalama çocuk sayısı ikidir.

Araştırmada, ölçme aracı olarak, “Parenting Stress Index-Short Form” (PSI-SF; Anne-Baba Stres Envanteri-Kısa Form) (Abidin, 1995); “Eyberg Child Behavior Inventory” (ECBI; Eyberg Çocuk Davranış Envanteri) (Eyberg ve Pincus, 1999); aileyle Görüşme; program evrelerinin değerlendirilmesi ve gözlem metodu kullanılmıştır.

Aile-Çocuk İletişim Terapisi, okulöncesi çocuklarında davranış problemlerine müdahale etmek amacıyla geliştirilmiştir ve son zamanlarda, özellikle çocuklara kötü muamele olmak üzere, problemlili anne baba davranışları için kullanılmaktadır. Program çocuk sağlığı ofisinde ve her ailenin evinde uygulanmıştır. Terapist çocuğa bir oyuncak vermiş ve gözlem odasında, anne ile çocuk masada oynarken, onları gözlemiştir. Ayrıca, ev etkinlikleri de gerçekleştirilmiştir. Önce çocuk araştırmacının hazırladığı oyun ve etkinliği seçmiş; 20 dakika boyunca, anne ile çocuk, seçilen etkinlikle meşgul olmuşlardır. Daha sonra etkinlik alanı anne ve

çocuk tarafından toparlanıp temizlenmiştir. Bu sırada araştırmacı anne-çocuk iletişimlerini video kaydına almıştır. 13 hafta süren program sonunda, 4 annenin evdeki çocuğa yönelik olumlu davranışlarında artış saptanmış; iki annenin evde oyun etkinliklerinde olumsuz davranışlarında azalma belirlenmiştir. Bir anne, terapide kazandığı becerileri ev ortamına transfer edememiştir. Eğitimin Transferi eğitimini aldıktan sonra annelerin tümünün olumlu davranış oranı olumsuz davranış oranından yüksek bulunmuştur. Anneler, program sonunda, çocuklarının olumsuz davranışlarının azaldığını ve kendilerinin çocuğun davranışlarına karşı daha çok tolerans gösterdiklerini bildirmişlerdir. Ayrıca, annelerin tümü, programın sonunda, annelik ile ilgili streslerinin kalmadığını belirtmişlerdir.

2005-2007 Yılları Arasında Yapılan Araştırmalar

Maloney (2005) tarafından gerçekleştirilen araştırmada “Mindful Parenting Program”ın (MPP; Placone-Willey, 2002) boşanmış annelerin, annelik ve okulöncesi dönem çocuğuna bağlılık düzeyine ilişkin farkındalığını artırıp arttırmadığını belirlemek amaçlanmıştır.

Program, en az bir okulöncesi dönem çocuğu olan boşanmış 16 anneye uygulanmıştır. Katılımcılara ön-test ve son-test olarak “The Toronto Mindfulness Scale” (TMS; Toronto Farkındalık Ölçeği) (Bishop, 2003) uygulanmıştır. Anne-çocuk bağlılığını ölçmek için “, “Parenting Stress Index-Short Form” (PSI-SF; Anne-Baba Stres Ölçeği – Kısa Form) (Abidin, 1996) kullanılmıştır. Ayrıca bilgi toplamak amacıyla, ev ziyaretleri ile Karşılıklı Süreç (anne-çocuk ve anne davranış kodları) yöntemi kullanılmış; katılımcılara farkındalık gelişimlerini izlemek için haftalık Farkındalık Uygulamaları Defteri verilmiştir. Programın değerlendirilmesinde ise Eğitimi Bilgi Formu; Anne Değerlendirme Formu; Dikkatli Annelik Sınıfı Son Değerlendirmesi; Anne Programın İçeriği ve Etkisini Değerlendirme Formu kullanılmıştır.

Program, 12 hafta boyunca toplam 15 saat sürmüştür. Eğitim son sınıf klinik psikologlar tarafından verilmiştir. Programın, annelerin dikkatli annelikle ilgili farkındalığını geliştirdiği; çocuklarına bağlılıkla ilgili farkındalığını arttırdığı fakat çocukla ilişkilerinin gelişmesi konusunda bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Barcnas (2005) tarafından yapılan araştırmada, “Devlet Okullarındaki Anne-Baba Eğitimcileri İçin Anne-Baba Eğitim Programı” ile devlet okullarındaki eğitimcilerin anne-babanın eğitim ihtiyaçlarını keşfetmeleri ve eğitimin çocuk ihmali ve istismarı üzerindeki etkililiğini anlamaları sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu programı geliştirme projesi, aileler ve eğitimciler için düzenlenen toplam 8 saatlik ve 5 modüle (Çocuk Gelişimi, Ceza ile Disiplin, Anne-Babaların Sosyo-Duygusal Gelişimi, Anne-Babanın İçsel ve Dışsal Stres Faktörleri, Ailenin Çocuğun Eğitimine Katılımı) ayrılmış bir workshop içermektedir. Her modül, bir başlık, tanıtım, çalışma planı ve kolaylaştırıcı örnekleri içermektedir.

Araştırma sonunda, geliştirilen programın, anne-baba eğitimcilerinin anne-babalar için sergileyecekleri performans için gereken bilgi ve becerilerini güçlendireceğine dikkat çekilmiştir.

Östberg'in (2005) yaptığı araştırmada çocuk-problem odaklı bir eğitimin anne-babalıkla ilgili stresi azaltıp azaltmadığı saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın örneklemini, çocuğunun uyku veya yeme problemleri ile ilgili yardım almak için çocuk sağlığı merkezine gelen, aynı yaş ve cinsiyette çocuğa sahip toplam 66 İsveçli anne oluşturmaktadır. Anneler çok fazla olumsuz yaşantılarla ve çocuk bakımıyla ilgili problemlerle karşılaşmışlar ve stres düzeyleri çok yüksektir.

Deney ve kontrol grubu olarak ikiye ayrılan katılımcılara "Parenting Stress Index" (PSI; Anne-Baba Stres Ölçeği) (Abidin, 1990) ve "The Swedish Parenthood Stress Questionnaire" (SPSQ; İsveçli Anne-Babalık Stres Anketi) (Östberg ve diğ., 1997) uygulanmıştır.

Programda çalışanlar, annelerle telefon görüşmesinden sonra çocuğun sağlık kayıtlarını almışlar ve 1-2 saatliğine ev ziyareti yapmışlardır. Çocukla ilgili problemler ve ailenin yaşam koşulları ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Ailenin endişe ve korkuları hakkında bilgi alınmıştır. Pediatrist, diyetisyen, hemşireler tarafından anne-çocuk iletişimleri gözlenmiş ve veri toplanmıştır. Düzenli ziyaretlerle var olan problemlerle ilgili eğitimler verilmiş ve anne-çocuk iletişimleri gözlenerek video kaydına alınmıştır. Eğitim sonunda, deney grubunun genel stres puanında, diğer gruba oranla, anlamlı bir şekilde düşme olduğu belirlenmiştir. Ayrıca deney grubunun, kontrol grubuna oranla, annelik sorumluluklarından dolayı sınırlanmalarının azaldığı; eşleriyle ilişkilerinden daha memnun kaldıkları saptanmıştır. Çocukla ilgili problemlerde de azalma gözlenmiştir.

Sigel (2006) tarafından video yoluyla bebek bekleyen ve beklemeyen kadın ve erkeklerin, anne-babalık bilgisi, öz-yeterlik duygusu ve çocuk bakımı becerilerini geliştirmeye yönelik bir program hazırlanmıştır. Programda Peryy'nin (2004) "Olumlu Disiplin Eğitim Videosu (üzüntü duyma, bağırma ve dayak bölümleri hariç)" 30'ar dakikalık 3 bölüm olarak gösterilmiştir. Her bölüm okulöncesi çocukları için etkili anne-baba yönetim becerileri ve çocuk gelişimi bilgilerini içermektedir. Çalışma için hastane, klinik, okul ve muayenehanelere gelen 85 kişiye ulaşılmıştır. Bebek bekleyen 25 kadın, 14 erkek; bebek beklemeyen 24 kadın, 22 erkekte oluşan katılımcıların yaş ortalaması 27 olarak belirlenmiştir.

Ailelere, ön test-son test olarak araştırmacı tarafından geliştirilen "Demografik Bilgi Formu" ile "Positive Parenting Knowledge Test" (PPKT; Olumlu Anne-Babalık Bilgisi Testi) kullanılmıştır. Ayrıca, "Parenting Behavior Checklist" (PBC; Anne-Babalık Davranış Testi) (Fox, 2005), "Parenting Sense of Competency" (PSOC; Anne-Babalık Yeterlik Duygusu Ölçeği) (Gibaud-Wallston ve Wandersman, 2005) uygulanmıştır. Araştırmanın sonunda bebek bekleyen kadınların anne-babalık bilgi düzeyinin, çocuk bakımı uygulamaları düzeyinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, etkili olmayan anne-babalık uygulamalarını daha az benimsedikleri saptanmıştır. Ancak, erkeklerin anne-babalık eğitimine kadınlardan daha çok ihtiyaç duyduğu saptanmıştır.

Bryan ve diğerlerinin (2006) yaptığı araştırmada aile eğitimcilerine yönelik profesyonel bir gelişim sistemi tasarlamak için aile eğitimi düzenleyen organizasyonların birlikte çalışma ağı kurmaları gerektirdiği belirtilmiştir. Aile çalışmalarını anlayabilen ve diğer profesyonellerle çalışma ağı kurabilen

profesyonellerle bir sistem kurmanın, aileleri desteklemek ve çocuk istismarlarını önlemek açısından kritik önem taşıdığı vurgulanmıştır. Bu düşünceden hareketle, bu araştırmada aile eğitimcilerinin güven belgesi alması kadar, programların kanıtla dayalı etkilerini kullanma sistemini nasıl geliştireceği belirlenmeye çalışılmıştır.

Konuyla ilgili daha önceden yapılmış araştırmalar incelenerek ve profesyonellerle görüşme yaparak Kuzey Carolina'daki aile eğitimi liderleri ve profesyonelleri desteklemek için büyük bir sistem geliştirmenin neleri gerektirdiği saptanmıştır. Araştırma sonunda; bu büyük sistemi geliştirmek için kaynakları akıllıca kullanmanın; sistemde çalışacak olan ortakların rollerini net bir şekilde tanımlamanın; aile eğitimcilerine, ne istediklerini sorma ve onların ihtiyaçlarını karşılayacak bir sistem ortaya çıkarmanın; parasal kaynakları sadece organizasyonu yürütmek için kullanmak yerine, ortaklar arasında toplantı ve konferanslar için de kullanmanın; sertifika, form, mektup gibi uygulamalar ile ilgili doğru bir sistem oluşturmanın; toplantı ve gazete haberleri yoluyla çalışma ağı liderliğinin vizyonunu anlamalarını sağlamanın gerekli olduğu belirlenmiştir.

Mitchell (2006) tarafından yapılan araştırmada “The No Child Left Behind Act (NCLB) of 2001” (2001 Hiçbir Çocuk Arkada Kalmasın Hareketi)'nde yer alan Pennsylvania'nın batısındaki banliyöde bir ilköğretim okuluna devam eden çocukların ailelerinin okul uygulamaları ve evlerinde aile katılımı rollerine ilişkin algılarını belirlemek amaçlanmıştır.

NCLB ile okulların, öğrencilerin akademik başarı ve okul performansını güçlendirmek için aile katılımı çalışmalarını geliştirmeleri hedeflenmiştir. Bu araştırmada aile katılımı araştırmalarında yaygın olarak kullanılan terimlerin değerlendirme, sınıflama ve kategori edilmesinde, Epstein'in (1987, 1995) 6 tip aile katılımı tanımlaması, rehber bir çerçeve oluşturmuştur.

Bu çerçevede, 5 sınıf öğretmeniyle yapılan görüşmeler ile, öğretmen tutumları, inançları ve iletişim tarzlarının öğretmen-aile ilişkileri, okul-aile iletişimi ve evde ve okulda aile katılımı uygulamaları üzerindeki etkisi belirlenmiştir. Ailelere de, katılım rolü algılarına yönelik, araştırmacı tarafından geliştirilen “No Child Left Behind Anketi” uygulanmıştır. Bu araştırmada ayrıca, sosyo-ekonomik durum ve etnik kökenin, düşük gelirli Afrikalı Amerikan ailelerin katılımı üzerinde etkisi olduğu saptanmıştır. Elde edilen verilere göre, katılım rolünü değerlendirme açısından, lise ile kolej ve üniversite mezunu aileler arasında olumlu yönde anlamlı bir fark belirlenmiştir. Ailelerin yaşları, aile katılımı rollerinde anlamlı bir fark yaratmazken, ayrı yaşayan ebeveynler diğerlerinden daha düşük puan almışlar fakat bu fark .05 düzeyinde anlamlı bulunmamıştır.

Holt'un (2006) gerçekleştirdiği araştırmanın amacı, Head Start Aile Eğitimi Programının etkiliğini açıklamaktır. Bu amaçla, Batı Baltimore Head Start Merkezi'nde karşılaştırmalı gözleme dayalı bir pilot çalışma yapılmıştır. Örneklemde yer alan aileler, 27 kadın ve 3 erkekten oluşmuştur. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük aileler düşük sağlık düzeyinde; sosyo-ekonomik düzeyi yüksek aileler de yüksek sağlık düzeyinde olarak ele alınmıştır.

Ailelere, demografik bilgileri, fiziksel ve sağlık durumu, yaşantı değişikliği ve çocuklarının fiziksel, sosyo-duygusal ve akademik gelişimlerine yönelik bilgileri içeren 23 soruluk bir envanter uygulanmıştır. Ayrıca, Head Start çalışanları ailelerle görüşmüşlerdir; zihinsel sağlık çalışanları ve bir sınıf öğretmeni çocuklarla görüşmüştür; Aile servisi koordinatörleri de ailelerle görüşmeler yapmışlardır. Ailelerle görüşmeler yarım saat, çocuklarla görüşmeler de 20 dk sürmüştür. Sonuçlar, Head Start'ın aile eğitimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Eğitim durumu yüksek olan ailelerin, programda, diğerlerine göre daha başarılı oldukları saptanmıştır. Program sonunda, ailelerden 4'ü eğitim durumunu yükseltmek için liseyi tamamlamışlardır. Ayrıca program, ailelerin yaşam kalitelerini yükseltmelerine de yardımcı olmuştur.

Short'un (2006) çalışmasının amacı, Effective Black Parenting (EBP) programının 3-5 yaş arasındaki Afrikalı Amerikan çocuklarının davranış problemleri üzerindeki etkisini araştırmaktır. Çalışma, yarı deneyseldir ve çalışmada, 2000 yılında risk altındaki Afrikalı-Amerikan çocukları için Head Start ailelerine yapılan daha büyük bir çalışmadan alınan verilerin ikinci kez analizi yapılmıştır.

Bu çalışmanın örneklemini okulöncesi dönem çocuklarına sahip 64 aile ve çocuk bakıcılarından oluşmaktadır. Bunlardan 33'ü EBP'e katılan, 31'i EBP'e katılmayan Head Start katılımcıdır. Katılımcılara Child Behavior Checklist (CBCL; Achenbach, 1991) ölçeği ön-test ve son-test olarak uygulanmıştır. EBP ile sağlıklı bir Afrikalı-Amerikan kimliği, yüksek anne-babalık benlik saygısı ve aile değerlerini geliştirmek amaçlanmıştır. Eğitimciler, "Siyah Anne-Babalar için El Kitabı"ndan, öğretim teknikleri, konferans verme ve tartışma, rol oynama, çocukların davranış grafiği ve okuma ve ev ödevleri konularında yararlanmışlardır.

Program, 3 saatlik 14 seans ve bir de mezun olma seansından oluşmaktadır. Araştırmanın sonunda, katılımcıların çocuklarının problem davranışları dışı vurma, içedönük problem davranışlar, somatik şikayetler, kaygı, öfke davranışlarında ve dikkat problemlerinde büyük bir düşme olduğu saptanmıştır.

Simpkins ve diğerlerinin (2006) gerçekleştirdiği araştırmada, anne-çocuk sıcaklığını geliştirmek; çocuğun eğitimine ailenin katılımı ile ilgili çatışmalarda ve çocuğun matematik ve okuma-yazma başarısında yardımcı rol oynamak amaçlanmıştır. Düşük gelirli 175 okulöncesi çocuğu ve annesi, araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Katılımcılar, Kapsamlı Çocuk Gelişimi Programı'na (CCDP) devam eden aileler arasından belirlenmiştir.

Deney ve kontrol grubu olarak ayrılan katılımcılara, araştırmacı tarafından geliştirilen "Mother-Child Relationship" (Anne-Çocuk İletişimi), "Family Educational Involvement" (Aile Katılımı) ve "Achievement" (Başarı) ölçekleri kullanılmıştır. CCDP, düşük gelirli aileler ve çocukları için doğumdan anasınıfına kadar olan süreyi kapsayan bir erken müdahale programıdır. Program sonunda, annenin sıcaklık ile ilgili algısını olumlu yönde etkilendiği fakat çatışma ile ilgili algısı üzerinde anlamlı bir etkinin olmadığı belirlenmiştir. Annenin çocuğun eğitimine katılımının, eğer anne-çocuk arasında sıcak bir iletişim varsa, çocuğun başarısını önemli ölçüde arttırdığı saptanmıştır.

Magill-Evans ve diğerlerinin (2007) yaptığı çalışmada 2 ev ziyareti ile video gösterisi ve model olmanın ilk kez baba olan erkekler üzerindeki etkisini belirlemek amaçlanmıştır. Çalışmaya Kanada'nın batısındaki şehirlerde yaşayan 162 erkek katılmıştır. Katılımcıların yarısı kontrol, diğer yarısı da deney grubu olarak belirlenmiştir. Katılımcılara “Çocuk Bakımı Değerlendirme Öğretim Ölçeği”, “Ebeveyn Yeterlilik Duygusu Ölçeği” ve “Demografik Form” uygulanmıştır.

Programda babalardan, ziyaretçi tarafından hazırlanan listeden bir oyuncak seçmesi istenmiş ve video yoluyla bu oyuncak 5 aylık çocuğuyla nasıl oynayacağı öğretilmiştir. Video gösterisinin hemen ardından, baba ve ev ziyaretçisi gösteriyi birlikte eleştirmişler ve ziyaretçi, babanın duyarlı ve yanıt verici davranışları ya da bilişsel veya sosyo-duygusal gelişimi destekleyen davranışlarının olduğu bölümleri tanımlamıştır. Ev ziyaretçisi babanın bu davranışlara ilişkin becerilerini geliştirmesini desteklemiş; ayrıca video yoluyla edinilen bilgileri paylaşmışlardır. Ziyaretten sonra video gösterisinin bir kopyası babaya verilmiştir. İkinci ev ziyareti çocuk 8 aylıkken gerçekleştirilmiştir. Bu ziyarette baba-çocuk etkileşimine yönelik iki örnek tanımlanmıştır. Birinci örnekte çocuğun davranışsal işaretleri ve öğretim döngüsünün; çocuğun uyarılması, gösterme ve açıklama, çocuğa denemesi için zaman tanıma, ödüllendirme ve önerilerden oluşan diğer bölümleri üzerinde durulmuştur. Ev ziyaretleri toplam 1 saat sürmüştür. Kontrol grubundaki 81 baba ile ise, ev ziyaretleri sırasında yaşa uygun oyuncaklar hakkında tartışılmıştır. Çalışma sonunda programın ilk kez baba olan erkekler üzerindeki etkililiği kanıtlanmıştır. Deney grubundaki babaların, çocukları 8 aylık olduğunda, onların bilişsel gelişiminin desteklenmesinde ve tepkilerine duyarlılığında anlamlı bir şekilde daha becerikli oldukları belirlenmiştir.

Tartışma

Dünyada farklı demografik özelliklere sahip ailelere yönelik pek çok farklı aile eğitimi programı uygulandığı görülmektedir. Yapılan çalışmalar hangi eğitim seviyesinde ve sosyo-ekonomik düzeyde olursa olsun ailelerin farklı konularda aile eğitimine ihtiyacı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Uygulanan programların sonunda ebeveynlerin anne-babalık davranışlarının olumlu yönde değiştiği; anne-babalıkla ilgili stres düzeylerinin düştüğü ve özyeterlilik duygularının yükseldiği belirlenmiştir. Ayrıca aile eğitimi programlarının anne-babanın çocukla iletişimi ve çocuk bakımı konularında olumlu etkileri saptanmıştır.

Bu çalışmanın ışığında, ülkemizde de bu alanda çalışanlar tarafından farklı demografik özelliklere sahip ailelerin eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi gerektiği düşünülmektedir. İhtiyaç belirleme sürecinden sonra öncelikli ailelerden başlayarak uygulanacak aile eğitim programlarının ailelerin çocuklarına karşı tutum ve davranışları ile özyeterlilik duyguları açısından olumlu sonuçlar getireceği düşünülmektedir. Ayrıca, diğer eğitim kurumları ve yerel kuruluşların katkısıyla bu tür programların yaygınlaştırılmasının çocukların çok yönlü gelişimlerinin desteklenmesi, okulöncesi eğitimin ailede de devamlılığının sağlanması, böylece daha sağlıklı ve üretken bireylerin topluma kazandırılması yönünde önemli etkisi olacaktır.

Kaynakça

- Barcenas, M. G. (2005). *Parenting education curriculum for parent educators at public schools*. Doktora Tezi, California State University, Long Beach, USA.
- Bryan, G. M., DeBord, K., Schrader, K. (2006). Building a professional development system: a case study of North Carolina's parenting education experiences. *Child Welfare*, 75 (5), 803-818.
- Bushfield, S. (2004). Fathers in prison: impact of parenting education. *The Journal of Correctional Education*. 55 (2), 139-147.
- Cheng, S. H. (2004). *Factors that influence the effectiveness of a parenting program for asians and pacific islanders*. Doktora Tezi, Utah State University, Logan, Utah, USA.
- Gunderson, T. (2004). *The use of stres management in combination with parent training: an intervention study with parents of preschool children*. Doktora Tezi, Utah State University, Logan, Utah, USA.
- Holt, M. L. (2006). *Influence of of head start on parent education: a pilot study*. Yüksek Lisans Tezi, Morgan State University, USA.
- Jacobson, A. L., Engelbrecht, J. (2000). Parenting education needs and preferences of parents of young children. *Early Childhood Education Journal*, 28(2), 104-116.
- Magill-Evans, J. ve Diğerleri (2007). Effects of parenting education on first-time fathers' skills in interactions with their infants. *Fathering*, 5(1), 42-57.
- Maloney, R. (2005). Cultivating mindful parenting during marital transition: an initial evaluation of the mindful parenting program. Doktora Tezi, The University of Iowa, USA.
- Mitchell, A. B. (2006). *A case of parent involvement in a suburban Western Pennsylvania elementary school and their perceptions of the No Child Left Behind Act of 2001*. Doktora Tezi, Indiana University of Pennsylvania, USA.
- Naik-Polan, A. J. (2004). *The effectiveness of a dyadic parent training intervention with high risk families: generalization to the home*. Doktora Tezi, DePaul University, Chicago, Illinois, USA.
- Nicholson, B., Anderson, M., Fox, R., Brenner, V. (2002). One family at a time: a prevention program for at-risk parents. *Journal of Counseling & Development*. 80(3), 362-371.
- Östberg, M. (2005). Can a child-problem focused intervention reduce mothers' stress?. *Parenting: Science and Practice*. 5(2), 153-174.
- Ritter, K. B. (2003). *An exploration of mothers' perceptions of the value from attending an adlerian study group based on the active parenting today program*. Doktora Tezi, Georgia State University, Atlanta, Georgia, USA.
- Sigel, B. A. (2006). *An evaluation of a berief parent training program for increasing parenting knowledge and self-efficacy while increasing approval of nurturing parenting practices and decreasing approval of ineffective practices*. Yüksek Lisans Tezi, Oklahoma State University, USA.
- Simpkins, S. D., Weiss, H. B., McCartney, K., Kreider, H. M., Dearing, E. (2006). Mother – child relationship as a moderator of the relation between family educational involvement and child achievement. *Parenting: Science and Practice*. 6(1), 49-57.
- Short, L., A. (2006). *Impact of the effective black parenting program on the behavior problems of african american preschool children*. Yüksek Lisans Tezi, Maryland University, USA .
- Tuijl C. V. ve Leseman, P. P. M. (2004). Improving mother–child interaction in low-income Turkish–Dutch families: a study of mechanisms mediating improvements resulting from participating in a home-based preschool intervention program. *Infant and Child Development*. 13: 323–340.